

Araştırma Makalesi / Research Article

Hakkı Süha Gezgin'in Gözünden Cumhuriyet'e Giden Yolda İstanbul'da
Gündelik Hayatın Değişimi: 1920-1923

The Change of Istanbul's Daily Life on the Road to the Republic through the Eyes of Hakkı Süha
Gezgin: 1920-1923

Abdullah TOK¹
Burcu ÖZTÜRK GENÇ²

ÖZ

Gündelik hayat pratiklerinin araştırılması bireyselden toplumsala başka bir değişle mikrodan makroya bir kültürün yaşam kodlarının, alışkanlıklarının, kimlik algısının, kamusal alan pratiklerinin anlaşılmasına olanak sağlamaktadır. Her toplumun tarihsel sürekliliği içinde mevcut olan yaşam pratiklerindeki kırılmalar ise aniden gelişen olaylarla değil, bir sürecin ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'un gündelik hayatındaki değişim de 19. yüzyılda fark edilmeye başlanan ve 20. yüzyılda Cumhuriyet'in ilanıyla devam eden bir sürecin ürünüdür. Bu süreç Osmanlı Devleti'nin radikal olarak nitelenebilecek yenilikçi padişahlarından II. Mahmud'un (1808-1839) Batı odaklı modernleşme hamlesini benimsemesiyle temellendirilmiştir. II. Mahmud'dan sonra gelen padişahlar ve devlet erkani Batı'nın üstyapı kurumlarının transferi anlamına gelen taklitçi bir politikaya sivrulmuş ve II. Mahmud'un modernleşme hareketinin yönünü Batı öykünmeciliğine çevirmiştir. Bu bağlamda Osmanlı kültüründe modernleşme odaklı uzun bir değişim sürecinin temelleri merkez olarak nitelenebileceğimiz payitaht İstanbul'da 19. yüzyılda atılmış, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde batı öykünmeciliği hız kazanmış, Cumhuriyet'le ve özellikle Atatürk dönemiyle birlikte kendi kültürüne ve tarihine yaslanan milli bir modernleşme hamlesine dönüşmüştür.

1918'de başlayan ve 1923'te Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen beş senelik süreç, İstanbul'un gündelik hayat alışkanlıklarının en hızlı değiştiği seneler olmuştur. Söz konusu dönemde İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgali ve buna bağlı olarak kentin yabancı akınına uğraması, Osmanlı kültürünün aynası durumundaki şehrin gündelik hayatının değişimine de büyük etki etmiştir. Şehrin işgal edildiği bu dönemde Rusların da İstanbul'a kalabalık gruplar halinde gelmesi ve yerleşmesi, İstanbul kültüründe farklı kültür odaklarının oluşmasına neden olmuştur. Bu durum gün geçtikçe dönemin gazetelerinde de sıklıkla işlenen mevzulardan biri haline gelmiştir. İstanbul'un günlük hayatında yer etmiş olan gerek İtilaf askerlerinin gerekse Rusların toplumsal hayata dair tesirleri ve konumları, Cumhuriyet'in ilanı ile bilhassa İstanbul'un gündelik hayatında yeni rejimin de çehresini oluşturan faktörlerden biri olmuştur. Dönemin önemli gazetecilerinden Hakkı Süha (Gezgin) Bey,

1 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Tarih Bölümü, abdullah.tok@izu.edu.tr , ORCID: 0000-0001-9709-3204

2 Doktora Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Tarih Bölümü, burcuozturkgencc@gmail.com , ORCID: 0000-0002-0331-0229

İstanbul'u bu süreçte karış karış gezmış ve şehrin akan hayatını en ince ayrıntılarına kadar yazmıştır. 1920-1923 arasında Vakit gazetesinde "İstanbul Hayatı" üst başlığı altında çıkan yazılar daha sonra kitap olarak da neşredilmiştir. Bu çalışmada söz konusu gezi yazılarında İstanbul'a gelen yabancılar ve onların sosyal hayata olan etkileri, Cumhuriyet'e giden yolda yeni rejimin toplumsal gündelik pratiklerine olan etkisi çerçevesinde işlenecektir. Hakkı Süha Bey'in konu ile alakalı görüş anlattıkları diğer kaynaklarla da karşılaştırılarak anlatılanlar detaylandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hakkı Süha Gezgin, İstanbul'da gündelik hayat, İstanbul'un işgali, Beyaz Ruslar, toplumsal tarih.

ABSTRACT

The study of daily life practices enables the understanding of the life codes, habits, identity perception, public space practices of a culture from individual to social, in other words, from micro to macro. The ruptures in the life practices that exist within the historical continuity of every society are not the result of sudden events, but the product of a process. The change in the daily life of Istanbul is also the product of a century-long process that started in the 19th century and continued with the proclamation of the Republic in the 20th century. This process started with the adoption of Western-oriented change by Mahmud II (1808-1839), one of the innovative sultans of the Ottoman State who could be described as radical. The sultans and state officials who came after Mahmud II continued the Western-oriented change. In this context, the foundations of a long process of Western-oriented change in Ottoman culture were laid in the 19th century in Istanbul, which can be described as the centre, gained momentum during the Tanzimat and Constitutional Monarchy periods, and took on a diversified dimension with the Republic.

The five-year period starting in 1918 and lasting until the proclamation of the Republic in 1923 is the period in which the daily life habits of Istanbul changed the fastest. In this period, the occupation of Istanbul by the Entente and the consequent influx of foreigners had a great impact on the change in the daily life of the city, which was a mirror of Ottoman culture. The arrival and settlement of Russians in Istanbul in large groups during the occupation of the city led to the formation of different cultural centres in Istanbul culture. This situation gradually became one of the issues frequently covered in the newspapers of the period. The influences and positions of both the Entente soldiers and the Russians in the daily life of Istanbul on social life were one of the factors that formed the face of the new regime in the daily life of Istanbul after the proclamation of the Republic. Hakkı Süha (Gezgin) Bey, one of the most important journalists of the period, travelled around Istanbul during this period and wrote about the city's flowing life down to the finest details. The articles he published in Vakit newspaper between 1920-1923 under the title "Istanbul Life" were later published as a book. In this study, the foreigners who came to Istanbul and their effects on social life will be analysed within the framework of the impact of the new regime on social daily practices on the road to the Republic. What Hakkı Süha Bey saw and told about the subject will be elaborated by comparing with other sources.

Keywords: Hakkı Süha Gezgin, Istanbul's quotionidn life, occupation of Istanbul, Russia refugee, social history.

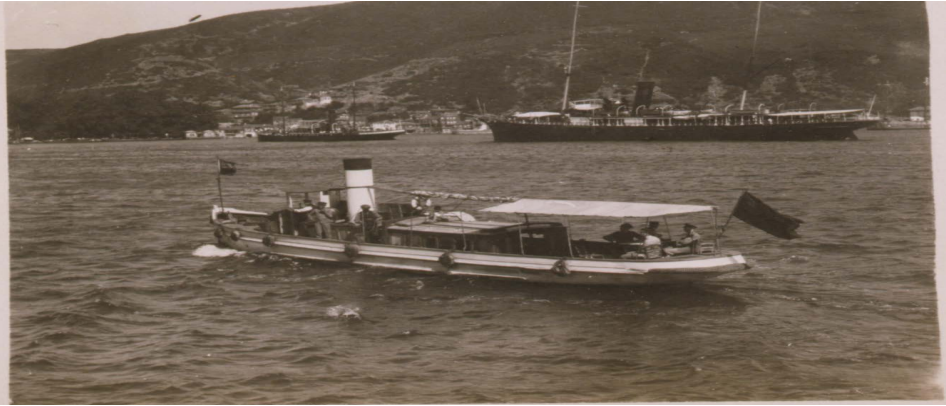
1. Giriş

Dört yüz yılı aşkın bir süre Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış olan İstanbul, üç kıtaya yayılan bu devletin her bölge-sindeki idari, hukuki, sosyal ve iktisadi yapının nizamını oluşturan otoriteyi de temsil etmiştir. Osmanlı, adeta İstanbul ile özdeşleşirken, birçok yabancı seyyah veya diplomatın Osmanlı ile ilgili yazdıkları, genel olarak İstanbul'u konu edinmiştir. Osmanlı'da gündelik hayat, sosyal hayat vb. konuları anlatan birçok bilimsel çalışmada da İstanbul'daki halkın yaşamının anlatıldığı görülmektedir. İstanbul'daki gündelik hayat, devletin üç kıtaya yayılan coğrafyasında yaşayan toplumların tamamının da hayatı gibi düşünülmüştür. Kısacası zaman, bölge, sınıf gibi ayrımlar yapılmadan İstanbul'un gündelik hayatının coğrafi sınırları aşan anlatım dili İstan-

bul'un Osmanlı, Osmanlı'nın da İstanbul ile özdeşleşmesinin payı olduğu aşikardır.

1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'in komutasındaki ordunun Doğu Roma'nın başkenti İstanbul'u fethi hem Osmanlı hem de dünya için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Fatih, İstanbul'u Osmanlı'nın başkenti yapmış ve İstanbul, 1918 yılına kadar fiili olarak başkent olma hüviyetini muhafaza etmiştir. I. Dünya Savaşı sonunda Mondros Mütarekesi'ni imzalayan Osmanlı Devleti, fiilen işgale uğramaya başlamış ve bu fiili işgale uğrayan yerlerden en önemlisi de İstanbul olmuştur.

13 Kasım 1918'de fiili olarak başlayan İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgali (Aslan, Bayrak, & Gürler, 2019, s. 1-66; Yavuz, 1992, s. 963-981; Saylan, 2014, s. 18-28; Türkmen, 2002, s. 321-368);

Fotoğraf 1: Carpenter, Frank G. (Frank George), 1855-1924, photographer; Fotoğraf altında yer alan İngilizce yazının tercümesi işgal dönemi İstanbul'unu anlatan mahiyettedir: Konstantinopolis açıklarında bir İngiliz savaş gemisi. Bu güçlü savaşçılar İngiliz bayrağının dalgalandığı her yerde bulunurlar. Müttefik Ordusu'nun ayrılmasıyla Konstantinopolis için altı vizeli günler sona erdi.

Kaynak: Library of Congress; <https://www.loc.gov/resource/cph.3g14841/?st=image>.

Türkmen, 2002: 321-368) daha sonra giderek Müslümanlar-Türkler için derin etkileri olacak bir sürece dönüşmüştür (Gezgin, 2019; Criss, 2020). İstanbul'un işgali her anlamda Müslümanlar için etkileri derin neticeler doğurmuş (Afyoncu, 2009, s. 10-72; Vardar, 2007, s. 104-186) ve bu süreçte yaşananlar haliyle Cumhuriyet döneminde de izlerini göstermiştir.

29 Ekim 1923 tarihinde resmen ilan edilen Cumhuriyet rejimi ile Türkiye, değişim anlamında daha hızlı ve radikal adımlar atmıştır. Siyasi, sosyal, kültürel ve iktisadi alanda özellikle Osmanlı'nın son yüzyılında görülen değişim İstanbul merkezli olurken, bu süreç Cumhuriyet dönemindeki değişime de zemin hazırlamıştır. Osmanlı'nın son döneminde anayasanın ilanı, meclisin açılması, siyasi partilerin kurulması, seçimlerin yapılması gibi siyasi değişimlerin yanı sıra Batı tarzı hayatın ve modanın özellikle İstanbul'un bir kesiminde yaşanmaya başlaması ile sosyal hayatın birçok alanında görülen Batı eksenli değişim, Cumhuriyet döneminde de devamlılık arz etmiştir. Cumhuriyetle beraber Batı merkezli değişim daha köklü ve hızlı olmuşken, İstanbul'un işgali ve şehre akın eden yabancılar (İngiliz, Fransız, Ruslar), bu süreçten günümüze kadar devam eden birçok değişimin oluşmasında baş rol oynadıkları görülmüştür.

Tarihte olmuş olanı, bilsek de bilmesek de bugüne etki ettiğini kabul edersek 1918-1923 yılları arasında işgal altındaki İstanbul'da yaşananların da sonraki dönemlere etki ettiğini bilebiliriz. Tarihte fikri, askeri, sosyal, iktisadi, tabii vb. her alandaki gelişmeler kendilerinden sonraki dönemleri ve toplumları etkilemişlerdir. Dün olan ya da tarihte olan her şeyi bilememiz mümkün olmasa da olanın etkisi bugüne etki ediyor ve bugün olan da yarını etkileyeceği için bugünü anlamak için dünü, yani ta-

rihi bilmemizin ne kadar önemli olduğu konusunda kimsenin bir şüphesi olmasa gerek. Burada tarihçi de dünü yani tarihi araştırırken sadece kayda geçebilen olayları bilebilip o kayıtlardan, verilerden hareket ederek bir tarih yazabiliyor, ancak "akan hayatı" arşiv vb. kayıtlarda bulmak çoğu zaman mümkün değildir. Kısacası kayda geçen vakalardan bir tarih yazmak tabii ki kıymetlidir, ancak söz konusu tarih yazılırken araştırmaya konu olan toplumun o dönemde akan bir hayatı olduğunu da unutmamak gerekir. Akan hayat ile ilgili en önemli verileri sunan kaynakların başında gelenlerden biri de seyyahların yazdıkları notlardır. Seyyahlar, adeta ellerinde bir kamera ile gezdikleri yerleri ve toplumları birçok açıdan ve ancak bunu kendi kameralarından, kendi açılarından, bizlere sunarak akan hayatı bilebilmemiz konusunda büyük bir hizmet yaptıklarını da unutmamak lazımdır.

Gündelik hayat pratiklerinin incelenmesi, söz konusu toplumun kültürel kodlarının anlaşılması için önem taşımaktadır. Çünkü gündelik yaşamın akışında bir toplumun neredeyse her kesimi, ortak hayat alanlarını paylaşmak zorunda kalmaktadır. Bu paylaşım, toplumun farklı gruplarının birbirleri ile en yoğun etkileşimde olduğu alanları da doğası gereği oluşturmak zorundadır. Lefebvre'nin (2017, s. 24) tanımıyla bu oluşumun her yönünde ise "teknik, bilgi ve özellikle devlet gibi başka gerçeklikler, ağlar ve kurumlar" bulunmaktadır. Bu düşünceyle gündelik yaşamın kodları aynı paralellikte siyasi, kültürel, iktisadi ve sembolik kodlara da sahiptir. Bu bağlamda işgal altındaki İstanbul'un günlük hayat pratiklerini okumak dönemin kültürel değişimlerini anlamlandırılmasına olanak sağlarken siyasi ve iktisadi dönüşümleri de göz önüne sermektedir. Bu çalışma, mütareke yıllarındaki İstanbul'un gündelik akışını anlamaya ve yorumlamaya çalışarak o

günlerden Cumhuriyet'e kültür aktarımı olarak nelerin miras kaldığını saptamaya çalışmaktadır.

Çalışmamıza konu olan ve gezi yazıları yazan Hakkı Süha Bey (Gezgin), Yemen'de şehit olan Miralay Rıza Bey'in oğludur. Hakkı Süha Bey, 1895'te babasının alay komutanı olarak görev yaptığı Manastır'da doğmuştur. İlk ve Orta öğrenimini Manastır, Berat ve Selanik'ten sonra İstanbul'da tamamlanmıştır (Ayvazoğlu, 1999, s. 12). Edebiyat öğretmeni olan Hakkı Süha Bey, Çapa Kız Muallim, Fener Rum ve Şişli Terakki liselerinin ardından emekli oluncaya kadar İstanbul Erkek Lisesi'nde çalışmıştır (Gezgin, 2019, s. 15-16).

1920'de Vakit gazetesinde yazarlığa başlayan Hakkı Süha Bey, Kasım 1963'te

vefatına kadar bu gazetede köşe yazarlığı yapmıştır. Hakkı Süha Bey'in ana kaynak olarak alınan yazıları, 23 Mayıs 1920'den 2 Temmuz 1923'e kadar Vakit gazetesinde kaleme aldığı gezi notlarının Nuri Sağlam tarafından bir araya getirilmesiyle *Hakkı Süha Gezgin İşgal Günlerinde İstanbul, 1920'lerden Cumhuriyet'e İstanbul'un Toplumsal Tarihi* adı altında neşredilen kitaptan alınmıştır (Gezgin, 2019). "H.S.", Hakkı Süha" ya da "Seyyah" imzalarıyla yayınladığı 137 adet yazısında Hakkı Süha, *İstanbul Hayatı* üst başlığı ile mütareke İstanbul'unun fark edilen kültürel değişimlerini sık sık eleştirel bir üslupla okuyucularına sunmuştur (Gezgin, 2019, s. 20). Hakkı Süha Bey, mütareke yılları ve aynı döneme denk gelen özellikle Rus mültecilerinin İstanbul'un dört bir yanında görünür olmasıyla etkilenen sosyal

Fotoğraf 2: Fotoğrafta New York'tan Binbaşı James A. Mills, su satıcısının kovasından bardağını doldururken görülüyor. İtilaf Devletleri askerleri şehrin sokaklarını gezerek sürekli denetlemektedir. Ayrıca fotoğrafta fon oluşturan halı dükkanının tabelasında yer alan çok dillilik kentin demografik yapısını da özetlemektedir, 1920. **Kaynak:** <https://www.loc.gov/resource/cph.3c39319/>.

hayatın dinamiklerini, değişen eğlence hayatını, lokanta ve bar gibi yeni sosyalleşme mekanlarını, Türk kadını tabanında etki bulan moda anlayışını ve bu konudaki gözlemlerini gün gün kaleme almıştır. İstanbul'un sosyal hayatını değiştiren dinamik olarak mütareke askerlerinden daha çok Beyaz Rus mültecilerini sorumlu gören Hakkı Süha Bey, yazılarında daha çok mültecilere veya millet belirtmeden yabancılar diye tanımladığı gruba dair gözlemlerini sunmaktadır. Aslında Hakkı Süha Bey'in yayınlarında şehirdeki İtilaf ordusundan değil de sıklıkla yabancı mülteci gruplarından bahsetmesinin asıl nedeni, İtilaf Devletleri subaylarının şehrin her noktasında olduğu gibi basın üzerinde de uyguladığı baskıdır. Bu dönemde İtilaf Devletleri'nin yönlendirmesiyle İstanbul Hükümeti'nin basına uyguladığı baskı bilinmektedir. Hakkı Süha Bey'in de yazarlarından biri olduğu Vakit gazetesinin 21 Ocak 1919 tarihli haberinde Bâbiâli ve İtilaf Devletleri'nin birlikte belirlediği bir komisyon tarafından basının denetleyeceği haberi verilmiştir. 2 Aralık 1919'da ise "Altı maddelik bir tamimle, İtilaf Devletleri'nin askeri hareketleri üzerine haberler, heyecan verici ve anasının huzurunu bozacak yayınlar, padişah ve Osmanlı bürokrasisi aleyhinde yazılanlar, büyük devletlerden birine karşı olan yazılar, kişisel kavgalar ve rejimin değiştirilmesine yönelik yazılan yazılar sansürleneceği" beyan edilmiştir (Korkmaz, 2012). İşgal İstanbul'unda gazeteler sansüre uğramamak için sıklıkla "İtilaf Kuvvetleri, Millî Mücadele, Direniş, Mustafa Kemal, Özgürlük" gibi milli değerlere ve milli birliğe vurgu yapan kelimelerden itina ile uzak durmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Vakit Gazetesinde ise Hakkı Tarık'ın haberleri ustalıkla yasak kelimelerin çemberinden uzaklaştırdığı ve sansürden gazeteyi uzak tuttuğu anlaşılmaktadır (Arslan, 2010; Ayvazoğlu, 1999, s. 13). Hakkı Süha Bey de bu baskı

ortamında İstanbul hayatına dair gözlemlerini mülteciler üzerinden aktarmaktadır.

İstanbul, 1918-1923 yılları arasında işgal altında kalmıştır. Bu süre zarfında Osmanlı başkenti işgal kuvvetlerine mensup her milletten asker ve sivilin, Batı Anadolu ve Trakya'nın Yunan işgaline uğramasıyla gelen Müslüman muhacirlerin ve iç savaştan kaçan Rus mültecilerin akınına uğramıştır. Balkanlar'dan İstanbul'a gelen 2,1 milyon Türk ve Müslüman'ın 2 milyon kadarı Anadolu'ya dağıtılsa da 100 bine yakın kısmı İstanbul'da kalmıştır (Çakmak, 2022, s. 888). İstanbul'a gelen her millet, getirdiği yaşam alışkanlıklarıyla kente yeni bir çehre kazandırmıştır. Rusya'da 1917'de meydana gelen Bolşevik devrimi, Kızıl Ordu'nun katliamından kaçanların göç etmesine neden olmuştur. 1919'da kitlesel göçe dönüşen bu hareketlilik üç dalga halinde ilerlemiş ve her dalgada farklı sosyo-kültürel durumdaki Rusları göçe zorlamıştır. İşgal ile gelen yabancıların dışında Rusların İstanbul'a gelmesinin başlıca iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki coğrafi olarak İstanbul'un yakınlığı ise de ikinci ve daha önemli sebep, mütareke altındaki İstanbul'a Rusların gelmesine Fransa gibi İtilaf Devletleri'nin teşviki ve organizasyonudur (Kaplan, 2018, s. 480).

İstanbul işgali sırasında şehre gelen yabancı gruplarından en önemlilerinde bir olan soylu mülteci Rusların Osmanlı İstanbul'una 1919'da gruplar halinde gelmesiyle başlayan İstanbul gündelik hayatında Rus etkisi, 9 Şubat 1920'de orta sınıf Rusların ve 16 Kasım 1920'de Beyaz Ordu mensubu ve sivil Rusların gelmesiyle devam etmiştir (Olçay, 2018, s. 329). Aristokratken mülteci durumuna düşmüş olan Çar yanlısı bu asil Ruslara, "Beyaz Ordu" olarak isimlendirilen Çar ordusuna mensup buldukları için "Beyaz Rus" denilmiştir (Özdemir, 2011, s. 216). Ancak

Beyaz Rus olarak adlandırılan bu grubun içinde sadece Rusların bulunmadığı Gürcüler, Kazaklar, Türkler, Tatarlar, Rumlar, Ukraynalılar, Ermeniler, Yahudiler ve Kalmuk Rusları da yer aldığı bilinmektedir (Çakmak, 2022, s. 885; Çağaç & Öztürk, 2018, s. 22). Kaynaklarda sayıları iki yüz bini bulduğu belirtilen İstanbul'daki bu çok uluslu mülteci grubunun varlığı, şehrin gündelik hayatında hissedilir bir kültür değişimi oluşturmuştur. 1920-24 arasında İstanbul gündelik hayatında Rus etkisi en yoğun dönemini yaşamışken, 1930'ların sonuna doğru Rus mültecilerin çoğu çeşitli ülkelere gitmiş olmasına rağmen şehirdeki etkisi 1940'lara kadar devam etmiştir (Deleon, 2003). Şehirdeki yabancı nüfusun istatistiksel varlığı sayılarla gösterilebilse de halk üzerindeki sosyal ve kültürel etkisi tarihsel süreklilikte günümüze kadar ulaşmaktadır.

1918'de başlayan ve Ekim 1923'e kadar devam eden İstanbul'un İtilaf Devletlerince işgali, Osmanlı kültürünün aynası durumundaki kentin gündelik hayatını değiştirmiştir. Şehrin Avrupalı devletler tarafından işgal edildiği bu dönemde kalabalık gruplar halinde gelen yabancılar ve mültecilerin kente yerleşmesi, İstanbul gündelik hayatında farklı kültür odaklarının oluşmasına neden olmuş ve şehir kimliği ulusötesi bir boyuta ulaşmıştır. Ancak şehrin Türk-Müslüman kimliği gerek İtilaf Devletleri kuvvetlerinin gerekse Rusların varlığı ile değişen gece ve eğlence hayatı, ahlaki paniği de beraberinde getirmiştir. Bu durum gün geçtikçe dönemin gazetelerinde de sıklıkla işlenen mevzulardan biri haline gelmiştir. İstanbul'un günlük hayatında yer etmiş olan yabancıların toplumsal hayata dair tesirleri ve konumları, gazete ve dergi gibi haber organları dışında edebi eserlere de malzeme olmuştur.

2. Hakkı Süha Bey'in İşgal Günlerinde İstanbul'un Gündelik Hayatına Dair Gözlemleri

2.1. İşgal Yıllarında Demografik Yapı

İstanbul işgali döneminde gelen yabancıların Müslüman-Türk hayatında ve de tabii olarak şehirde önemli bir değişimin yaşanmasında ana aktör durumunda olmuştur.¹ Bu aktörlere önemli bir örnek de Ruslardır. İstanbul'a gelen Ruslar, Galata veya Beyoğlu'na yerleşmişler, yerleşecek kadar durumu iyi olmayanlar ise Rus Elçiliği avlusunda barınmıştır. Hakkı Süha Bey, 25 Kasım 1920'de kaleme aldığı yazısında İstanbul'a bir haftadan beri akın akın gelen Rusların durumundan bahsetmiştir. Hakkı Süha Bey, 25 Kasım günü bilhassa Rusların ahvalini görmek için sokağa çıkmış ve onların gruplar halinde bulunduğu alanları gezerek göçün etkilerini yakından görmek istemiştir. Karaköy ve Adalar İskelesinde bulunan insanların dörtte üçünden fazlasının korku ve şaşkınlık içindeki Ruslardan oluştuğunu yazmıştır. Karaköy Köprüsü üzerinde bir arkadaşı ile karşılaşan Gezgin, onunla da Ruslar hakkında konuşmuştur. Arkadaşı "Bir defa Beyoğlu'na geç de Cadde-i Kebir'i gör! ... Sokak mı, meşher-i mehâsin mi? ... İnsan hayrete düşüyor." (Gezgin, 2019, s. 99) diyerek Beyoğlu'ndaki Rus mültecilerin kalabalığı karşısında duyduğu hayreti dile getirmiştir. Rus Sefarethanesi'ne giden Hakkı Süha Bey, sefarethanenin hastaneye çevrildiğini görmüştür. Gazeteci olduğunu belirtmesi üzerine içeriye girmiş ve mülteciler ile sohbet başlamıştır. Rus mültecilerin Türkler hakkındaki görüşleri üzerinde durulması gereken mahiyettedir. Mülteciler arasında

1 İşgal günlerinde İstanbul'un demografik durumu hakkında detaylı bilgi için bakınız; Kenan Özkan, 2020, İmparatorluktan ulus-devlete geçişte göçlerin rolü (1918-1923), Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

yaşlı bir Rus kendisine “Siz, Türkler de çok elem çektiniz, muhtelif zamanlarda zulüm selleri ile muhacerete mecbur oldunuz; yalnız, siz, terk ettiğiniz yerlerden hem-ırkınız olan vilâyata iltica ediyordunuz. Halbuki biz, öyle mi ya? ... Nereye gidiyoruz? ... Yarın ne olacağız? ... Dimağımızda kıvrılan bu istifhamlara cevap vermemekten mütevellit elemi de ızdırâb-ı hicrete ilave etmek mecburiyetinde kaldık... Allah hiçbir kavmi böyle bir felakete düşürmesin...” (Gezgin, 2019, s. 101) diyerek içinde buldukları çaresizliği, vatansızlığı ve yalnızlığı ifade etmiştir. Mülteciler arasında biri, babasının ona verdiği nasihati tekrarlamıştır. “Birgün dışarıda yaşamaya mecbur olursanız, vapurunuzun uğrayacağı memleketlere uzaktan bakınız, eğer minarelerin adedi çan kulelerinden fazla ise hiç tereddüt etmeden o şehre çıkınız.” (Gezgin, 2019, s. 102).

Rus mültecinin babasından aktardığı bu nasihat kadim İslam-Türk geleneklerinde “tebaaya sağlanan inanç özgürlüğü, mazlumun yanında olmak ve mağduru korumak” öğretisinin bir devamı niteliğindedir. Bilindiği üzere Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethi sırasında Bizans imparatoru Batı’yı harekete geçirmek için 12 Aralık 1452’de Ayasofya’da papa ile daha önce imzalanmış kiliselerin birleşmesi esaslarına göre ilk ayini düzenlemiştir. Fakat Latinlere karşı samimi duygular beslemeyen halk kitlesi ve birçok papazla Georgios Scholarios (daha sonra Fatih’in patrik yaptığı Gennadios) bunu protesto etmiştir. “Şehirde, Latin külahı görmektense Türk sarığı görmek evladır” sözü bu dönemden itibaren bir nevi parola haline gelmiştir (İnalçık, 2003, s. 397). Farklı uluslar tarafından bilinen Türkler’in misafirperverliği ve hoşgörüsü mülteci Ruslar da karşılığını bulmuştur. İstanbul işgal

Fotoğraf 3: TRT 2 Tarihın Ruhı Adlı Belgeselin 4. Bölümü İstanbul’a Göç Eden Ruslar, 1921 Tarihli Görüntüler; 1:20. Saniye

Kaynak: <https://www.trt2.com.tr/tarih/tarih-in-ruhu/tarih-in-ruhu-or-istanbula-goc-eden-ruslar-or-4-bolum-119499>.

altında olmasına rağmen Osmanlı halkı Rusları hoş karşılamış ve mevcut imkanlar çerçevesinde yardımda bulunmuştur (Çakmak, 2022, s. 884).

Osmanlı Devleti'nin din ve millet gözetmeksizin haksızlığa uğrayan herkesin koruyuculuğunu üstlenmesine dair evrensel tutumu Sefarad Yahudileri olarak literatüre geçen İspanyol Yahudileri ve daha sonra pek çok Yahudi gruba karşı tutumunda da görülmektedir. 1492'de İspanya'nın Katolik kralları, Katolik bir İspanya yaratmaya karar verdikleri bilinmektedir. Bu doğrultuda dinlerini değiştirmeyi reddeden bütün Müslüman ve Yahudilerin İspanya'yı terk etmesi istenmiştir. Farklı görüşler olmakla birlikte bazı tarihçilere göre 93.000 kadar İspanyol Yahudi'si Osmanlı

Devleti'ne gelmiş ve zamanın Sultanı II. Bayezid tarafından kabul edilmiştir (Şarhon, 2015, s. 161). Osmanlı Devleti'nin hoşgörü politikası mütareke yıllarında da devam etmiştir. İç karışıklıklardan kaçan binlerce Rus, mülteci sıfatı ile Osmanlı'ya sığınırken; aynı dönemde sınırları daralan Osmanlı, Balkanlar'dan Mısır'a kadar sayısız soydaşına başta İstanbul olmak üzere tüm Türkiye'de kapılarını açmıştır. Bir Türk Devlet geleneği olan bu tutum Cumhuriyet'e miras kalmış ve günümüzde (2023) de devam etmektedir. 21. yüzyılın tarihinde önemli yer tutan gerek Suriyeli mülteciler gerekse Rus işgalinden kaçan

Fotoğraf 4: Carpenter, Frank G. (Frank George), 1922 June. Fotoğrafın açıklamasında yazan İngilizce bilginin tercümesi *İşgal İstanbul'un çok dilli ve çok kültürlü demografik yapısını özetlemektedir. [Ermenice, İbranice harflerle, İngilizce, Osmanlı Türkçesi, Rumca ve Rusça tabelaların asılı olduğu "Amerikan Fırını"nın önünde duran fırıncı ve tirizlere iliştirilmiş ekmeğin örnekleri, Ortaköy, İstanbul, Türkiye].*

Kaynak: Library of Congress; <https://www.loc.gov/resource/cph.3c28511/>

Ukraynalılar sığınacak güvenli yer olarak Türkiye'yi görmektedir.²

2.2. İşgal Yıllarında Hayat Pahalılığı

Birinci Dünya Savaşı, mütareke yılları ve İstanbul'un işgalini kapsayan süreç dünya tarihi açısından zaman mefhumu olarak kısa, ancak vuku bulan değişimler ve etkilediği kitleler açısından uzun ve derin bir dönemdir. Birinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda savaşa katılan diğer devletler gibi Osmanlı Devleti'nin de ilgilendiği temel konulardan biri iktisadidir. İşadede meydana gelen aksamalar gıda ürünlerinden, ısınma ve kıyafete kadar geniş yelpazedeki ürün çeşitliliğinde fiyat artışları meydana gelmiştir. 1914'ten 1921'e sadece ev kirasında 13 kat artış saptanmıştır. Duyun-i Umumiye'nin 1918 Ekim'inde belirttiği endeksinde İstanbul'da hayat pahalılığı 15 misline, tevzi fiyatları esas alındığı takdirde 7-8 misline yükselmiştir (Doygun, 2022, s. 735-736; Baran, 2006, s. 123).

Gerek Birinci Dünya Savaşı yıllarında gerekse onu takip eden İstanbul'un işgal sürecinde İstanbul'a gelen göçmenler, önce Alman daha sonra ise İtilaf Devletleri sığınakları ve en son olarak da Beyaz Ruslar zaten yoğun olan nüfusu daha da arttırmıştır. Şehirde ortaya çıkan konut fiyatlarının artışı Hakkı Süha Bey tarafından da sıklıkla dile getirilen konulardan biri olmuştur. 25 Mayıs 1920 tarihli yazısında Karaköy Köprüsü üzerinde örme bir şeritle

boynuna astığı sepette kurabiye satan on iki yaşlarındaki bir çocukla yaptığı sohbeti aktarmaktadır. Evleri yanan bu çocuk yeni taşındığı mahallede mektepte yer olmadığı için okula gidememektedir. Hakkı Süha Bey ona "tekrar mektebe gitmek istemez misin?" diye sorduğunda "Babam razı olmuyor; ev kiralari çok pahalı imiş! Okuyup da ne olacaksın, diyor. O, yirmi sene mektebe gitmiş, yirmi sene de askerlik etmiş, yine geçinmekten âcizmiş." (Gezgin, 2019, s. 27-30) şeklinde aldığı bu cevap aslında mütareke yıllarındaki İstanbul'daki hayat pahalılığını özetlemenin yanında halkın içinde bulunduğu buhranı gösterir niteliktedir.

İstanbul'a çeşitli milletlerden gelen işgal kuvvetlerinin yanı sıra yabancı mülteciler ve farklı sebeplerle kente gelen Müslüman halk, kentte ciddi boyutlara ulaşan barınma sorununu ortaya çıkarmıştır. Yerel ve yabancı birçok yardım kuruluşu konut sorununu çözmek için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Önceleri mültecilerin ve yangından sonra sokaklarda kalan Müslüman halkın kalması amacıyla ahşap barınakların ve çadırların yapıldığı bilinmektedir. Kentte nüfusun artması konut sıkıntısını doğururken fırsatçılığı da beraberinde getirmiştir. Hakkı Süha Bey'in yazıları incelendiğinde Türk ev sahiplerinin Türk kiracılarını çıkartarak konutlarını daha pahalıya yabancıya kiraya verdiği görülmektedir. Hatta bu durum Hakkı Süha Bey ve ailesinin da başına gelmiştir. 13 Ekim 1920'deki yazısında Hakkı Süha Bey'in ev sahibinin evi boşaltmalarını istediğini belirtmektedir. Başka meskeni olmadığını iddia eden ev sahibinin bu yalan beyanı üzerine mahkemeye başvuran Hakkı Süha Bey, mahkeme salonlarının kendi başına gelen bu olayın tekrarları ile dolu olduğunu ve sonucun kiracıların aleyhine sonuçlandığını görmüştür (Gezgin, 2019, s. 85-90). Hakkı Süha Bey'in bu dönem-

2 <https://umhd.org.tr/page/hangi-ulkede-ne-kadar-multeci-var/341>; [https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2022/11/Bi-annual-fact-sheet-2022-09-Turkiye.pdf?__cf_chl_tk=nDqrrtFHfRdTYUEv6HgbapeI2LHhLZubmxezfCOQRwel-1704112789-0-gaNycGzNDjs](https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/?gad_source=1&gclid=CjwKCAiA4smsBhAEEiwAO6DEjXF-9JEhd-ZmceWf_-a4WUpsTrO4bxaw5Curlp-3kUwh1177zajWV7PRoCNuEQAvD_BwE)

deki İstanbul için anlattığı konut yetersizliği, yüksek kira, yabancıların fazla olması gibi problemler Cumhuriyet döneminde de kendini göstermiş ve hatta günümüzde de (2023 yılında) hala benzer durumların gündemi sık sık işgal ettiği görülmektedir.

İstanbul'un işgal dönemdeki kalabalığı iadesinde de önemli aksaklıklara neden olduğu bilinmektedir. Arşiv belgeleri incelendiğinde 1914 ve 1921 arasındaki dönemde tüm iade ürünlerinde 10 kata yaklaşan bir artışın olduğu görülmektedir (Doygun, 2022, s. 737). Kente gelen Rus mülteciler ya kendilerinde önce İstanbul'a gelen Rus akrabalarının yanına sığınmışlar ya da yarılarında getirdiklerini yok pahasına satmışlar ve yaşamlarını devam ettirebilmek için eğitim ve unvanlarına bakmaksızın çeşitli işlerde çalışmaya mecbur kalmışlardır. Ancak bu mecburiyet çok da uzun olmayan bir süre zarfında Rusların zenginleşmesine neden olmuştur. Özellikle İstanbul'un gece hayatı, lokantaları, moda dükkanları Rusların hizmetine girmiştir. İstanbul'daki hayat pahalılığına karşın Rusların git gide zenginleşmesi İstanbul halkı tarafından hoş görülmemiştir. Hakkı Süha Bey,

31 Mayıs 1921 tarihli yazısında Ruslar ve hayat pahalılığı üzerinde durmaktadır: "Kırım bozgunundan sonra filolarıyla limanımızı seyyar ve seyyah bir hicret şehrine çeviren Rus muhacirlerinin geldikleri güne şimdiki hallerini mukayese etmek de mi aklımızdan geçmiyor? ... Fakat şimdi bir defa etrafımıza bakalım. İstanbul civarındaki bütün çiftlikleri onlar işletiyorlar. Beyoğlu gazinoları onların elinde. Zevke, sefahete dair ne kadar vasıtaları varsa hepsini benimsediler. Rum unsuru feryad üfifan içinde." (Gezgin, 2019, s. 212). Aynı yazısında Rusların Müslüman mahallelerine dağıldığından şikayet eden Gezgin "... Bu günah, mücirlerin amel defterine yazılacaktır. Çünkü bir odaya kırk lirayı sadece onlar verebiliyorlar. Mamafih bu para da bizim sırtımızdan çıkıyor." diyerek Cumhuriyet döneminde de görülen işgal döneminin hayat pahalılığına ve boş ev bulmanın zorluğuna vurgu yapmıştır (Gezgin, 2019, s. 212).

İstanbul Şehremini Vekili Rusların Büyükkada ve İstanbul taraflarına yerleştirilmesini söylemesine rağmen, anlaşılan bu düzen kısa sürede bozulmuştur. Ayrıca bu dönemde Harikzede diye anılan büyük

Fotoğraf 5 Rus Mültecilerin barınması için oluşturulan ahşap barakalar ve Tophane'deki Rus Okulu'nun bir sınıfı (Ar, 2019, s. 105-113).

İzmir yangınında evsiz kalan Müslüman vatandaşların cami avluları ve sokaklarda barınmaya çalışırken, konutların Ruslara verilmesi de tepki çeken detaylardan olduğu anlaşılmaktadır (Baran, 2006, s. 130).

Hakkı Süha Bey, 20 Ağustos 1921'de Rusların şehir hayatında gitgide zenginleşmelerine tekrardan dikkat çekmektedir. Ülkenin sürekli muhacirlerin akınına uğramasını "... tehlike, memleketin maruz kaldığı muhaceret belasıdır." (Gezgin, 2019, s. 275) diyerek tarif eden yazar, şehre yerleşmiş ve farklı iş kollarını tekeline almış olan muhacirleri kastederek bu durumu "*iktisadi esare*t" (Gezgin, 2019, s. 276) olarak nitelemektedir. Rusların şehir ilk geldiklerinde uğraştıkları gayr-i ahlaki ve gayr-i insani işlerden uzaklaştığını, zenginleştiğe sığınmacı durumundan şehrin sahibi durumuna geldiklerini şu sözlerle açıklamıştır: "Ruslar, iki sene evvel İstanbul sokaklarında açıklıktan uçmuş benizlerle canlı bir facia halinde dolaşıyorlardı. Bugün gözleri mesut bir pırlı ile yanıyor, çehrelerinden sıhhat akıyor. Tabii kariler de benim gibi kızgındırlar, onlar artık muvakkat maişet sahalarından çekildiler. Köprü üstlerinde keman çalıp parsa toplamıyorlar. Gıdalarına gazinolarda çıplak omuz ve sırtlarının tevliid ettiği raşelerde aramıyorlar. Tombala, böcek yarışı, kumarhane işletmesi gibi nispeten bilançosu, bütçesiz teşebbüsler sahasında istikbal kurmaktan vazgeçtiler. Onlar şimdi tam manasıyla tabii bir hayat ve maişet yolu keşfettiler. Beyoğlu'nun en muhteşem lokantaları, barları, otelleri onların elinde. Mahalle aralarında bakkal dükkanları açtılar. Musiki muallimlerinin yüzde seksenini onlar teşkil ediyor. Hatta en garibi Tophane civarında bir de büyük kasap ticarethanesi tesisine muvaffak oldular." (Gezgin, 2019, s. 276).

Rusların özellikle lokanta ve pastane gibi yiyecek sektörüne girmeleri, İstanbul'da bu işlerle geçimini sağlayan Türkler'in gelirlerinin büyük oranda düşmesine neden olmuştur (Temel, 1998, s. 27-28). Baran (2006, s. 124) İşgal İstanbul'unda Rejans, Türkuaz, Ayaspaşa Rus Lokantası, Garden Bar, Maxım, Moscovite, George Carpitch, Medved, Rose-Noire, Splendid, Chereza-de, Novotny Otel ve Lokantası, Kievski, Kit-Kat Bar ve Restoran, Dulber Restaurant De Caucassee-Dulber Café, Sarmatov, Dore, Petrograd, Nisuz ve Ankara Pastanesi gibi mekanların ya Beyaz Ruslar tarafından açıldığını ya da İtilaf askerlerine yönelik yemek ve eğlence sunduğunu belirtmektedir. Ayrıca Rusların bu dönemde lokantacılık sektöründe yoğun oranda bulunması İstanbul'un yemek kültürünü de etkilemiştir. Borş çorbası, Çiğ börek, Ponçiki, Piroşki ve bunlara benzer yemekler Türk mutfağında eklenen tatlardan olmuştur (Çağaç & Öztürk, 2018, s. 23).

Kaplan'ın (2018, s. 490) belirttiği üzere Rus göçmenlerin 300'ünün müzikle 150'sinin ise resimle uğraşması, İstanbul'un sanat eğitiminde Rusların ağırlığını göstermektedir. Özellikle tiyatro alanında her türlü ekonomik zorluğa rağmen Rus tiyatro sanatçılarının kendi kostüm ve sahnelerini tasarlayarak klasik Rus oyunlarını sahneledikleri bilinmektedir. Rus sanatçıların İstanbul'da dönemin şartları açısından yoğun oranda bulunması Rus resim ve müziğinin yanı sıra edebiyatının da Türkler tarafından tanınmasına olanak vermiştir. Basın-yayın faaliyetlerinde de bulunan bu mülteci grubu 10'a yakın dergi 14'e yakın gazete çıkarmışlardır. İşgal altındaki İstanbul'da yaşadıkları sıkıntıları gazeteler aracılığı ile hem kendi hem de soydaşlarına duyuran Ruslar, kültür sanat kapsamında entelektüel yayınlar da yapmışlardır (Çakmak, 2022, s. 891).

Hakkı Süha Bey, birbirleri ile son derece sıkı bağları olan Rusların, kooperatiflerinin olduğunu yemekten ilaç ve doktora kadar ihtiyaçların hepsini karşılayabilecek büyüklükte olduğunu beyan etmektedir. Arşiv kayıtları ve literatür incelendiğinde yazarın verdiği bu bilgilerin doğruluğu anlaşılmaktadır. Rus mültecilerin İstanbul'a 1919'dan itibaren gruplar halinde gelmesiyle birlikte yardımlaşma komiteleri de kurulmuştur. 1864-1917 yılları arasında Rusya'da hizmet veren, bir yerel yardımlaşma inisiyatifi komitesi olan Zemstvo ile 1915'te 1. Dünya Savaşı'nda Rus ordusuna yardım amacıyla kurulan Zemgor İstanbul'da şubelerini açmışlardır. Ayrıca 1920'den itibaren çeşitli Avrupa başkentlerinde İstanbul'daki Rus mültecilerin finansman ihtiyacını karşılamak için yardım kurumları oluşturulmuştur. Tüm bu kuruluşlar arasındaki koordinasyonu ve finansmanı sağlamak amacıyla ise Şubat 1921'de Paris'te "*Rusya Şehir Birliği*" kurulmuştur (Olçay, 2018, s. 332).

Hakkı Süha Bey, bu tablo karşısında sayılarını "yüz bini bulan" olarak belirttiği Rusları birbirinden ayırmayı İstanbul için hayırlı olacağını düşünmüştür. Fakat literatür incelendiğinde onun sayılar karşısında iyimser bir tutumda olduğu görülmektedir. Olçay (2018), GARF ve RGVA arşivlerine atıfta bulunarak "1920 yılında İstanbul'a sığınan 200-210 bin mülteci 50-60 bini, hemen hemen yarısı subay olmak üzere Beyaz Rus Ordusu mensubuyken geri kalan 130-150 bini ise sivillerden oluştuğunu" beyan etmektedir.

Hakkı Süha Bey'in mülteci grubunun birbirleri ile olan bağlarını ve yardımlaşmalarını sekteye uğratma fikri insani gibi görünmese de o bu düşüncesini Nişantaşı'nda yaşayan hassa miralaylarından saraya mensup bir Rus ile yaptığı görüşme üzerinden açıklamaktadır. Rus, Kızılara karşı tavrını belirttiikten sonra vatanına karşı duyduğu soğumayı belirtmiş ve eklemiştir: "Rusya benim neme lazım. Bir daha oraya dönecek değilim ki tarz-ı idaresiyle meşgul olayım!" Hakkı Süha Bey ise "ne söylüyorsunuz, yabancı bir muhit-

Fotoğraf 6: Uluslararası Çocuk Yardım Vakfı, 1921.

Kaynak: Olçay, 2018, s.331-33.

te yaşamak hem de meslek, mevki sahibi olan sizler için nasıl mümkün olur?” diyerek saygınlığını ve rütbesini kaybeden bu Rus’un vatanına karşı duymadığı aidiyet duygusu karşısında şaşırmıştır. Ancak Rus eski miralayın cevabı İstanbul’da 1921’de Rus mülteci sorununun yazarın dikkat çektiği kadar trajik olduğunu göstermektedir. Rus miralay şu cevabı vermiştir:

Meslek, hayat içindir, hayat meslek için değil. Burada yaşamak hele şimdiden sonra Rusya’da yaşamaktan çok daha kolaydır. Türkiye’de maiyet sahası, madenleriniz kadar işlenmemiş bir haldedir. Burada asgari bir sa’y ile refaha nail olmak işten bile değil. Rusya’ya gidip başımın belasını mı arayaçağım. Esasen İstanbul’da artık bir Rus muhiti teşekkül etmiş bulunuyor. Adet ve ananelerimizden de fedakarlığa katlanmak mecburiyetinde değiliz. Rus harsı da -açılan muhtelif dereceli mekteplerle- temin edilmek üzeridir. Çocuklarımızın istikbal ve terbiyelerinden endişe hakkım yok. Gün geçtikçe civar çiftlikler elimize geçecek. Bu suretle memleketin zirai sahasında tegaddi etmiş olacağız. Bir kere bu hasıl olduktan sonra artık rahat rahat pipomuzu çekmekten başka yapacak işimiz kalmaz.

Yazar, “... yerleşmeye karar verdiniz, acaba vatandaşlarınız arasında bu fikri güden çok kimse var mıdır?” şeklindeki sorusuna Rus ise şaşırarak “...istinası var mıdır? diye sorsanız daha iyi olur.” cevabını vermiştir (Gezgin, 2019, s. 277-278). Literatür tarandığında da “1921 yılının başlarında mülteciler arasında, kendi vatandaşlarının yoksulluk ve çaresizliklerinden istifade ederek, büyük ölçüde yaşamayı göze alabilen ve Avrupa’ya gitmekte acele etmeyen özgün seçkinler grubu öne çıkmaya” başladığı anlaşılmaktadır (İppolitov, Karpenko, & Pivovar, 2012, s. 391).

Rus miralayın dedikleri arşivde de karşılığı olan bilgilerdir. Miralay, İstanbul’da refah içinde yaşamayı seçmiş ve vatanından vaz-

geçmiştir. Onu endişelendiren tek konu olan çocuklarının Rus kültüründen kopuk büyümemesi bahsi ise kendisinin de ifade ettiği gibi açılan okullar ile sağlanacaktır. Literatür tarandığından İstanbul ve çevresinde öğrenci sayısı dokuz yüzü aşan üç lise, üç ortaokul, on ilkokul, iki yetimhane, toplam on anaokulu, kreş ve yuva ile altı çocuk yemekhanesi açılmıştır (Olçay, 2018, s. 333; Ar, 2019). Bununla beraber yabancıların Türkiye’ye rahatça yerleşip yaşama imkânı bulmaları günümüze kadar devam eden bir durumdur.

İşgal dönemi İstanbul’unda geçim sıkıntısının artmasına ek olarak memurların maaşı da düzenli ödenememekteydi. Bu sebeple Muallimler Cemiyeti’nin 1 Aralık 1922 tarihli toplantısında öğretmenlere verilemeyen altı aylık maaşın verilmesi kararına varılmıştır (Kısa, 2020, s. 229). Ancak birikmiş maaşın verilmesi öğretmenler için geçim sıkıntısına çare olmamıştır. Hakkı Süha Bey, 22 Haziran 1923’teki yazısında “Bir hafta evvel bu memleketin çocuklarına gençliğini, ömrünü vakfetmiş bedbaht bir muallim, zavallı bir meslektaşım, “ecel-i kazâ”ların en feci ile öldü; açlıktan öldü.” diyerek bu elim olayın ardından Muallimler Cemiyeti’nin yaptığı protestolara dikkat çekmiştir (Gezgin, 2019, s. 560). Muallimler Cemiyeti ve ona üye olan dönemin öğretmenleri geçim sıkıntısı gibi kişisel zorlukların yanında ülkenin düşman işgalinden kurtulması konusunda aktif olarak çalışmış bir cemiyettir. Cemiyet, Milli Kongreye üye göndermiş ve Cumhuriyet’in ilanından sonra 2 Ağustos 1925’te Türkiye Muallimler Birliği’ne katılarak Ankara’da merkezi bir eğitim anlayışının şekillenmesinde rol almıştır (Kısa, 2020, s. 232-233).

2. 3. İşgal Yıllarında Eğlence ve Gece Hayatı

İstanbul'un işgali ile şehrin demografik yapısında oluşan değişim kentin kültür ve eğlence hayatını da etkilemiştir. Birinci Dünya Savaşı ve arkasından işgal altındaki İstanbul'da gösterime giren farklı uluslara ait filmler, 1919'da İttifak Devletleri'ne ait filmlerin yasaklanmasıyla genellikle Fransız, İtalyan ve Amerikan yapımı olduğu bilinmektedir (Balan, 2017, s. 54). 1921 Mayıs ayına ait olan bir araştırmada İstanbul'da 32 daimî 12 geçici olmak üzere 44 sinema salonunun bulunduğunu ve bu salonların sahibinin genelde yabancılar olduğu belgelenmektedir. Aynı raporda gösterimdeki filmlerin siyasi sansür dışında hiçbir sansüre uğramadığı, ancak ahlaki sansüre muhtaç olduğu da belirtilmiştir (Arslan, 2010, s. 96). Bu raporda yayınlanan filmlerin erkek egemen bakış açısını simgelediğini göstermektedir. Ayrıca Türk halk ve kamuoyunun işgal kuvvetlerine karşı tutumunu sinema sektöründen okumak mümkündür. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın aynı romanından esinlenerek çekilen ve 1919'da gösterime giren *Mürebbiye* adlı film buna örnek teşkil etmektedir. Türk sinema sektörünün sansüre uğrayan ilk filmi olma özelliği de taşıyan bu yapıt, "Fransız kadınlarını kötü" gösterdiği iddiasıyla Fransız ordusu tarafından yasaklanmıştır (Balan, 2022, s. 450; Özer, 2009). Ancak Fransız kadınlarını kötü gösterdiği için gösterimden kaldırılan film ile aynı dönemde İstanbul sinemalarında gösterime giren filmlerin dönem şartları açısından müstehcen olarak kabul edildiği ve Hakkı Süha Bey tarafından eleştirildiği anlaşılmaktadır. 23 Mayıs 1920 tarihli yazısında yazar, sinema sektörüne karşı olmadığını ancak "Garbın müterakki beldelerinde tıbbi, ilmi ve sınai neticelerinde müteharrik müşahedelerine nâfi ve pek mühim bir vasıta olan bu keşif, memleketimizde ta-

mamıyla şerre masruf meşum bir himmet hükmündedir." diyerek genç neslin algısını farklı noktalara çektiğini vurgulamaktadır. İşgal altında olan bir toplumda "memleketimizde gerçi dertler bir değildir" diyerek bilhassa mühim bir zümre olarak gördüğü bu talebelerin zihninin bu tip eğlencelerle meşgul olmasından kaynaklanan hüznünü dile getirmiştir (Gezgin, 2019, s. 23-26).

İşgal altındaki İstanbul'un eğlence hayatı üzerine gözlemler yapan Hakkı Süha Bey, bu konuya yazılarında sık sık değinmiştir. 9 Haziran 1920'deki yazısında şehrin eğlence tercihini şu sözlerle özetlemektedir; "Gazino üçe taksim edilmiş, bir tarafta Romanyalı çalgıcılar diğer tarafta alaturka saz ve perdesiz, sahneye benzer yüksekçe bir yerde kırılıp dökülen kadın harabeleri, bitkin şantözler var.... Biraz ileride kır kahvesindeki Karagöz nispeten tenha.... Yoğurtçu tamamıyla ıssız." (Gezgin, 2019, s. 39-42). Bilindiği gibi 1918-1923 arasındaki bu dönemde İstanbul tüm zıtlıkların bir arada yaşandığı bir coğrafyadır. Halk, büyük can kayıpları verdikten sonra geçim derdi çekmekte ve sefalet içindedir. Ancak İstanbul'a gelen yabancı subaylar ise günlerini geçirecek eğlence peşindedir. Yoğun göç sonucu demografik yapısı da gün geçtikçe çeşitlenen İstanbul, aslında tam bir travma yaşamaktadır. Kentin zıtlıklarla dolu sosyal hayatında görülen travmatik ruh halini Hakkı Süha Bey, "Bence Payitahtımızın bugünkü taşkın süruru, büyük teessürleri takip eden asabi hezeyanlar gibi basitçe bir gözle değil ruhi ve tıbbi bir adese ile tetkike muhtaç hastalık tezahürleridir. Ben kanları henüz kurumamış şehitler, parçalanmış vatan cenazesi karşısında yükselen kahkaha sahiplerini tel'ine layık bir mücrim değil, tedaviye muhtaç bir hastalık telakki ediyorum." (Gezgin, 2019, s. 42) diyerek betimlemektedir. Osmanlı'nın son yıllarında görülen bu manzara daha sonra Türkiye Cumhuriyeti döneminde

sadece İstanbul ile sınırlı kalmayarak Anadolu'nun birçok şehrine yayılmıştır. Özellikle yabancıların başrolde olduğu eğlence sektörünün o dönemden günümüze kadar devamlı surette yayıldığını ve zamanla bütün bu manzaraların Müslüman Türk toplumunda olağan bir hal aldığı anlaşılmaktadır.

Bir Müslüman kentinin geleneksel eğlence motiflerinin okunduğu, toplumun bir bütün olarak neşe ile karşıladığı “dini bayramlar”, mütareke yıllarında hüznüyle eşleştirilmektedir. Kentin bu matemindeki haklı sebebinin Hakkı Süha Bey “...Altı seneden beri milyonlarca evladını muhtelif cephelerde kurban eden bu memleket, her bayramı yeni bir Kerbelâ kıvıllığı, başka bir muharrem matemiyle idrak etti.” (Gezgin, 2019, s. 44-45) sözleriyle açıklamıştır.

Hakkı Süha Bey, yabancıların ve de özellikle Rusların İstanbul'un gündelik hayatına dair en bariz yaşadıkları eğlence hayatı üzerinde olmuştur. Beyaz Ruslar, işgal altındaki İstanbul halkını eğlendirmenin ötesinde işgal güçlerine mensup kişilerin de eğlence ihtiyacını karşılamışlardır. İngiliz Askeri Ateşe Vekili Harold Armstrong için, “Hayat neşeli, kötü ve zevkliydi. Kafeler içki ve dansla doluydu. Memleketteki engellerden hiçbiri yoktu” sözüyle İstanbul'daki gece hayatının engel tanımazlığını özetlemektedir (Balan, 2022, s. 455).

Hakkı Süha Bey'in 6 Haziran 1920'de Vakit gazetesindeki köşesinde yazdığı *İstanbul Nasıl Eğleniyor?*-2 adlı yazısı Rusların gece hayatındaki etkilerini günümüze taşıması bakımından ehemmiyet taşımaktadır. Beyoğlu'nun eğlence yerlerini gezen ve gördüklerini aktaran yazar, içinde bulunulan mütareke yıllarında Türklerin hem Beyoğlu'nu hem de farklı “*cins ve renge muhtelif*” eğlence yerlerini terk ettiğini belirterek yazısına başlamıştır. İstanbul'un

gece hayatında alkol ve kumarın artmasına neden olan hem işgal güçlerinin tercihi hem de Beyaz Rusların varlığı olmuştur. Hakkı Süha Bey, önce Galatasaray'da ismini belirtmediği bir gazinoya girmiştir. Burada gördüğü manzara karşısında ise “Rusların çok ve çeşitli alkol kullandıklarını fakat asla kaba ve saldırgan sarhoş olmadıklarını hatta tam tersi neşeli olduklarını” şaşkınlıkla ifade etmiştir. Galatasaray'daki gazinodan sonra “tam bir Rus kolonisi” olarak tanımladığı Garden Bar³ gitmiştir. Yazarın yanında oturan Rus ile sohbeti biri işgal altında diğeri mülteci durumundaki iki farklı kültürdeki insanın dünyaya bakışları ve yarından beklentileri hususundaki ayrılıkların tespiti açısından önemlidir. Rus beyefendi memleketinde tarih öğretmenidir. Kendisi Türkler ile Rusların üç asırda on iki savaş yapmalarını çılgınlık olarak nitelendirmiştir. Savaşa karşı olduğu anlaşılan Rus, “Türklerin çoğu defa masum nadiren cezaya layık bir günahkâr” olduğunu belirterek Türklere karşı duygularını açık etmiştir. Hakkı Süha Bey hem kendi vatanının bulunduğu duruma hem de karşısındaki mülteci Rus'un ahvaline gönderme yaparcasına “istifade edecek hiçbir çaremiz kalmayınca aklımız başımıza gelmiş oluyor” demiştir. Rus öğretmen, Hakkı Süha Bey'in bu sözlerini son derece karamsar bulmuştur. Asırlarca birbirleri ile savaşmış ama biri kendi memleketinde sığınmacı diğeri düşman bildiği dostu sığınmış iki farklı kültürün hayata bakışı sohbetin tam da bu noktasında kendini göstermiştir. Rus öğretmen, Hakkı Süha Bey'e barda eğlenen Rusları göstererek “Bakınız! Bunlar dünyanın en akla gelmez felaketlerine kurban olmuş zavallılardır. Fakat hallerinde böyle bir duygu görebilir misiniz? Bence insanlar böyle olmalı-

3 Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Fikret Adil, Gardenbar Geceleri. İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.; Willy Sperco, Yüzyılın Başında İstanbul (çev: Remime Köymen). İstanbul: İstanbul Kütüphanesi, 1989.

dır. Yarın elbette bugünden çok daha iyi bir geleceğin güneşi ile doğacaktır. Siz de buna inanın ve eğleniniz.” Hakkı Süha Bey ise memleketinden kaçan ve belki de bir daha hiçbir zaman vatanına dönemeyecek olan Rus öğretmeninin yaşam aşkını, Türklerin “vatan namustur” sözünü akla getirir mahiyette “geniş mezhepli” olarak tanımlamış ve karşısında diyecek bir söz bulamamıştır.

Yabancıların gelmesiyle birlikte İstanbul’da artan eğlence hayatına tombala da eklenmiştir. Rus kadınlarının oynattığı tombalaya Hakkı Süha Bey, “*bir mide kanseri gibi bütün nahiyeleri sardı.*” benzetmesinde bulunmuştur (Gezgin, 2019, s. 160). 10 Mart 1921’deki yazısında tombala dolaplarının döndüğü mahalleleri ziyaret eden yazar, “... ak sakallı pirlerden, yaşlı başlı adamlardan tutunuz on beş yaşındaki çocuklara varıncaya kadar her sınıf ve her

yaştan adam var.” diyerek tombalanın İstanbul’da yayılmasının yaş ve sınıf ayırmadığına vurgu yapmıştır (Gezgin, 2019, s. 161). Tombala tertibini basit ama kârı fazla bir iş olduğunu itiraf eden Hakkı Süha Bey, bu işi yapanların da mahir adamlar olduğunu düşünmektedir. Sırtlarına kadar açık elbiselerle ortalarda gezen Rus kadın garsonlar elbette ki bu mekanların dolup taşmasının bir diğer nedeni olarak gösterilmektedir. Ancak bu kumarın İstanbul’un genelinde yayıldığı gerçeği karşısında yazar şu açıklamaları yapmaktadır: “Tombala, basit, zevksiz bir kumardır. Yüksek bir terbiye değil, orta bir tahsil sahibi olanlar bile bu eğlenceye iltifat etmezler. İnsana verdiği hazzın heyecanın hududu pek dardır. Bu itibarla gazinoları dolduran müşteriler bilhassa mutavassıt tabaka ile onun biraz gerisinde yürüyen zümre idi. Pek az istisnasıyla hemşerilerimizin bu kısmı, mukannen bir ücret mukabilinde çalışan

Fotoğraf 7: *Rejans Lokantasi’nda Beyaz Rus Balalaika Orkestrası.*

Kaynak: <https://www.ekremlugraekinci.com/article/?ID=856>.

ve bin müşkülât ile iki yakasını bir yere getirebilen biçarelerden ibarettir.” (Gezgin, 2019, s. 163).

Hakkı Süha Bey'in yukarıda anlattığı durum önemli bir problem halini almıştır. Tombala illetinin halka verdiği zararlar üzerine Rus kadınların tombala oynamaları ile mücadele için “Tombalacılarla Mücadele Derneği” kurulmuştur. Ayrıca İslam dininde haram sayılan eylemlerden biri olan kumarın derhal son verilmesi için Şeyhülislam Dahiliye Nezareti'ne yazı yazmıştır (Baran, 2006, s. 135; Ulu, 2013, s. 114-115). Bu dönemde kumar o kadar yaygınlaşmış ki hamam böcekleri bahis konusu olarak yarıştırdığı bile olmuştur (Ulu, 2013:116).

İtilaf Devleti askerlerinin ve de Beyaz Rusların etkisiyle kentte kumar, içki ve fuhuş artmıştır. Bilhassa fuhuşun etkisiyle kamu sağlığı ciddi oranda tehlikeye girmiştir. İngilizlerin kontrolünde olan Şehir Komisyonu, kentin denetimi, sokakların temizliği, kanalizasyon ve fuhuştan sorumluydu (Ar, 2019, s. 104). İstanbul'a gelen mülteci guruplarında mevcut olabilecek bulaşıcı hastalıklar sebebiyle tedbir amacıyla Tuzla, Gelibolu ve Çatalca'da karantina bölgeleri oluşturulmuştur. Beyaz Rusların İstanbul'a gelmeden önce Çarlık Rüyasında tifüs, kolera, frengi, çiçek, kızıl, veba ve grip gibi bulaşıcı hastalıkların etkisi altında olduğu bilinmektedir (Çakmak, 2022, s. 889). Ancak İstanbul'un uğraştığı en önemli sorun fuhuş ve fuhuş ile bulaşan hastalıklar olmuştur. 1920 yılında 2171 kayıtlı fahişenin çalıştığı bilinmekteyse de kayıtsız olanlarla birlikte bu sayının 4.000- 4.500'e çıktığı düşünülmektedir. Kayıtlı 2171 fahişenin 1367'si Hıristiyan ve Musevi, 804'ü ise Müslüman'dır (Baran, 2006, s. 124). Bu sebeple 21 Eylül 1920'deki yazısında Hakkı Süha Bey, frengi hastalarının tedavi edildiği Şişli Emrâz-ı

Efrençiyeye Hastanesi'ni ziyaret ederek gözlemlerini aktarmıştır: “...Her dilden mırıldatılan var olduğu hastanede dört yüz hasta vardır. İctimaî kayıtların haricine fırlamış bu bir alay hastanın zabt u raptundaki müşkülâtı herkes takdir eder.” (Gezgin, 2019, s. 56-60).

Bu dönemde halkı saran diğer bir hastalık ise esrardır. Hakkı Süha Bey, bir türlü tatmin edemediği bir arzuyla bir esrarkeş kahvesinde bir gece geçirecek, buradaki insanları gözlemlemek arzusu duymuştur. 26 Eylül 1920'deki yazısında yaşadığı bu tecrübeyi aktarmıştır (Gezgin, 2019, s. 61-66). İşgal altındaki İstanbul'dan Cumhuriyet'e miras kalan esrar ve uyuşturucu kullanımındaki yaygınlık dönemin farklı mecmualarında da konu edinilmiştir (Özer, 2009, s. 67).

2.4. Mütareke Yılları ve Florya Sahilleri

Osmanlı'nın İstanbul'unun yüzyıllar boyunca deniz ile ilişkisinin seyirlik bir eğlence olduğu anlaşılmaktadır. Haliç ve Boğaziçi ile denizle iç içe olan İstanbul halkı, suya girmeyi değil de izlemeyi ve havasını solumayı tercih etmiştir. Denize girme konusundaki tereddütler sadece dinsel ya da sosyal kısıtlamalardan değil, deniz suyunun insan sağlığı için olumsuz etkilerinin olduğuna dair yanlış inanışlardan da kaynaklanmaktaydı. Ancak 19. yüzyılda deniz suyunun zararlı mı yoksa yararlı mı olduğu konusunda gazetelere de yansıyan tartışmalar başlamıştır. Bazı rahatsızlıklar için deniz suyunun tedavi edici özelliğinin keşfedilmesiyle doktorların deniz suyunun insan sağlığı için zararsız olduğunu belirtmesi ve hatta tedavi amacıyla zorunlu denize girme eylemlerinin başlamasıyla, İstanbul'da deniz hamamları açılmaya başlanmıştır. Deniz hamamlarının tam olarak ne zaman açıldığı bilinmemekle birlikte Umumi Deniz Hamamlarının kuruluşu,

denetimi ve özellikleri ile ilgili 1875 tarihinde bir Nizamname yayımlanmıştır (Evren, 2000, s. 15-28). Bu düzenlemelerle birlikte İstanbul genelinde hem şahsi hem de umumi deniz hamamları artmaya başlamıştır. Ancak mütareke yıllarında İstanbul'un kozmopolit yapısı kentte yeni bir deniz kültürü oluşturmuştur. İstanbul halkının yüzyıllarca süren sosyalleşme davranışlarından biri olan mesire yerlerine gitmek yerini deniz hamamlarına bırakırken bilhassa mütareke yıllarında değişen toplumsal davranışlardan biri olarak kadın ve erkeklerin birlikte denize girdiği yeni bir kültür ortaya çıkmıştır. İstanbul'daki halk, mesire yerlerine gitmek yerine mülteci Rusların ve İtilaf subaylarının tercih ettiği denize girme davranışını yavaş yavaş kabullenmeye başlamıştır. Örneğin Florya denize girmek için tercih edilen popüler mekanlardan biri haline gelmiştir (Toprak, 1994, s. 21).

Hakkı Süha Bey, toplumun tercih ettiği bu yeni eğlence kültürüne karşı kayıtsız kalamamıştır. Hakkı Süha Bey (2019, s. 480-491), 16.08.1922, 19.08.1922 ve 25.08.1922 tarihlerinde üç serilik *Florya Sahillerinde* adlı yazılarını kaleme alarak İstanbul'da oluşan yeni plaj kültürü hakkındaki gözlemlerini aktarmıştır. Müte-deyyin bir kişiliğe sahip olan Hakkı Süha Bey, Florya Sahili'ne giden yolculuğuna iç sıkıntıları ve tedirginlikle başlamıştır. Trene binen kişilerin kıyafetlerini, davranışlarını ve şen kakkahalarını eleştirmiştir. Gezgin (2019: 487), sahilin yakıcı güneşi karşısında alışmamış olduğu bu manzarayı "... Atılan her adım bir yük, bir ızdırab gibi kendini hissettiriyor. Güneş o kadar zalim ve saha o kadar gölgesiz. Biraz ilerde kumlara karışmış çakıllar gümüş pullar gibi parlıyor. İktisadın tarif ettiği "fıkr-i teşebbüs"ü burada parmaklık şeklinde tecelli etmiş gördüm. Allah'ın kırından bir parçayı ayırmışlar, parasız gezdirmiyorlar..."

şeklinde anlatmıştır. Sahilin girişinde bu eleştiride bulunan yazar, kısa bir süre sonra deniz ve güneşin insana verdiği çocuksu neşeye kendini kaptırmış olmalı ki yazısını şu şekilde devam ettirmiştir;

"...Manzaranın cazibesini artıran tenevvü de alabildiğine geniş. Mayoların renkleri, biçimleri, kapadıkları ve açtıkları hudutlar baygın gözlerin dinlendiği birer konak yeri oluyor. Açılır, kapanır sandalyelere uzanmış imtiyazlı sınıf, etrafa süzgülü kirpiklerinin ipek eleklerinden geçen mağrur bakışlarını ihsan eder gibi dağıtıyor. Sonra, ne güzel, erkek dişi yan yana, diz dize alevden bir hatla mümas yaşıyorlar. İçimden taştan bir his göğsümde kabardı ve dudaklarımdan gıpta hatta alkışa benzer manalı bir nefes halinde çıktı. Dostuma: 'Biz de onlar gibi yapalım mı?' diye sordum. Kabul etti."

Hakkı Süha Bey, İstanbul halkının yeni moda kadın ve erkek birlikte plajlarda vakit geçirme davranışını başlarda eleştirmiştir. Ancak kendisi bu eğlenceyi tecrübe ettiğinde konu hakkında duygu ve düşünceleri değişmiştir. O, mütareke döneminde, toplumda kadın ve erkeğin bir arada görünmelerini ve hatta kadınların toplumdaki görünürlüklerinin artmasını bazen üstü kapalı bazen de doğrudan yazılarında eleştirmiştir. Ancak *Florya Sahillerinde* adını taşıyan bu üç serilik yazısında alkol kullanma ve mayo giyme gibi davranışları eleştirilse de kadın ve erkeğin bir grup halinde terbiye sınırları dahilinde denize girme ve sahilde piknik yapma davranışına sempati ile bakmış ve hatta yazar kendisi de bunu tecrübe etmek istemiştir. Hakkı Süha Bey'in mütareke yıllarında toplumun dinamiklerini gözlemleyen bu yazı dizisi, deniz hamamlarından plajlara uzanan uzun sürecin başat dönemleridir. Florya Plajı, mütareke yıllarında popülerlik kazanmış küçük bir semt iken Cumhuriyet'in ilanı ile Mustafa Kemal Atatürk'ün de denize girdiği alanlardan biri olma özelliğini devam ettirmiştir. Kısacası İstanbul

bul'da yabancıların başlattığı plaj ve kadın erkek beraber denize girme ve güneşlenme modası dünyada ve Türkiye Cumhuriyet döneminde giderek yaygınlık kazanmıştır.

2.5. Mütareke Yıllarında Oluşan Moda

İstanbul'a gelen yabancıların kılık kıyafetleri yeni bir modanın Müslüman Türklere oluşmasında etkili olmuştur. Özellikle Rus kadınlarının hem kıyafetleri hem de saçları İstanbul sosyal yaşamında etki bırakmıştır. Göç şartlarında hijyen nedeniyle saçlarını kazıyan Rus kadınları, kafalarına beyaz tül-bent bağlamışlardır. Zorunluluktan ortaya çıkmış olan bu durum kısa sürede moda dönüşmüş ve "Rus Başı" olarak tabir edilir hale gelmiştir (Toprak, 1994, s. 21). Duru beyaz tenli, sarı saçlı ve mavi gözlü olan Rus kadınlarının gerek güzellikleri gerekse güzelliklerini göstermekten çekinmeyen tavırları Hakkı Süha Bey'i de hayrete düşürmüştür. Türk kadının kendini saklayan tutumunun tam tersi olan bu giyim şekli yazar tarafından da zaman zaman tarif edilecek bir husus olarak üzerinde durulmuştur. Galatasaray'da "Muhteşem Rus Lokantası" adıyla bilinen yerde hizmet eden Rus kadınlarını "saçları beyaz haleler ile çevirili hurilere" benzetmektedir. Hakkı Süha'nın beyaz hale olarak tanımladığı "Rus Başı" modası olan beyaz tül-bent olması muhtemeldir. Aslında Batı merkezli odadan etkilenen İstanbul kadınlarının, bu dönemde feminizm hareketlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. II. Abdülhamid döneminden itibaren peçenin yavaş yavaş kalktığı çarşafın ise demode olarak kabul edildiği, bir kısım kadınların kılık kıyafet konusunda değişimi talep ettiği anlaşılmaktadır. Bilhassa kentteki Rus kadınlar ile sinemada gösterilen filmlerdeki Avrupa menşeli kadınların giyimleri, İstanbul kadınlarında moda oluşturmaya başlamıştır. Bu sebeple Cumhuriyet'in ilanı ile ortaya çıkacak olan kılık-kıyafet düzenlemesine

İstanbul kadınları mütareke döneminden itibaren hazır durumdadır (Toprak, 1994, s. 21). Rus kadınlarının İstanbul modasına getirdiği diğer yenilikler ise "belden büzülerek oluşturulan fiyonk, eteklerde valon ve sim, boyunlarda fırfır", makyaj olarak ise "ruj ve takma ben" dir (Özer, 2009, s. 69). Modada oluşan bu etkilerde takma ben ve ruj, özellikle Cumhuriyet ile birlikte oluşacak Yeşilçam Filmlerinde etkisini uzun süre devam ettirecektir.

Sonuç

Cumhuriyet tarihimize görülen eğlence hayatı, gastronomi çeşitliliği, plaj kültürü, moda anlayışı başta olmak üzere her alandaki değişimin bir kısmının temeli, Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında İstanbul'da atılmıştır. Başka bir deyişle günümüz Türkiye'sinde gündelik hayatta moda olan birçok alışkanlığın temeli, Osmanlı son döneminde atılıp Cumhuriyet devrinde devam etmiştir. Sosyal alanda yaşanan değişim daha çok İstanbul'da gayrimüslim ve yabancıların yoğun olarak yaşadığı Beyoğlu gibi semtlerde neşvünemâ bulmuştur. İstanbul'da genel olarak Avrupalı hayatın örnek alındığı değişimin devamı Cumhuriyet devrinde daha da hızlanarak devam etmiştir. Osmanlı son döneminde eğlence, gece hayatı, yeme içme, kıyafet, deniz-plaj kültürü, kadın-erkek ilişkileri vb. alanlarda İstanbul'a gelen yabancıların da büyük etkisi ile köklü bir değişim yaşanmıştır.

Tarihte yaşanan gündelik hayatın akışını bizlere en iyi aktaran kaynakların başında seyahatname veya gezi notları gelir. İstanbul'da işgal yıllarındaki gündelik hayatı Vakıf gazetesindeki köşesinde yazan Hakkı Süha (Gezgin) Bey, bu anlamda günümüzdeki araştırmacılara önemli bir kaynak bırakmıştır. İstanbul'un her yerini gezip en küçük ayrıntılara kadar gördüklerini yazan Hakkı Süha Bey, işgal dönemi İstanbul'u-

nun adeta kamera ile çekilmiş bir filmini yazıya dökmüştür.

Hakkı Süha Bey'in yazılarından bazı örnekler alınarak İstanbul'da gündelik hayatta yaşanan değişim ve bu değişimin oluşturduğu etki çalışmada işlenmiştir. Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere İstanbul işgali döneminde gündelik hayatta yaşanan değişim daha çok şehre gelen yabancıların etkisi ile olmuş ve Müslüman Türk toplumu da bu durumdan fazlasıyla etkilenmiştir. Kısacası işgal dönemi İstanbul'unda gündelik hayatta yaşanan birçok değişim Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.

Yazarların Katkı Oranı

Birinci Yazar'ın çalışmaya katkısı % 50, İkinci Yazar'ın çalışmaya katkısı % 50 oranındadır.

Kaynakça

- Afyoncu, F. (2009). Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre İşgal Döneminde İstanbul (16 Mart 1920- 31 Aralık 1922) . *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi*. İstanbul.
- Ar, B. (2019). İşgal İstanbul'unun Kentsel Dönüşümünü Beyaz Ruslar Üzerinden Okumak. *YIL-LIK: Annual of Istanbul Studies* (1), p. 101-122.
- Arslan, M. Y. (2010). İşgal Yıllarında Bir İstanbul Gazetesi: Dersaadet. *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aslan, N., Bayrak, N., & Gürler, M. (2019). *İstanbul'un İtilaf Devletleri Tarafından İşgali* (Vol. 1).
- Ayvazoğlu, B. (1999). *Hakkı Süha Gezgin Edebi Portreler*. İstanbul: Timaş.
- Balan, C. (2017). Imagining Women at the Movies, Male Writers and Early Film Culture in İstanbul. In C. G. Knight, *Doing Women's Film History: Reframing Cinemas, Past and Future*. (p. 53-65). University of Illinois Press.
- Balan, C. (2022). Uluslar, Metinler ve Mecralar Arasında: Birinci Dünya Savaşı ve İstanbul'un İşgali ile Kurgulanan Sinema Seyirciliği. *Kültür ve İletişim*, 25(2), p. 447-474. doi:10.18691/kulturveiletisim.1133401
- Baran, T. A. (2006). Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerin Yaşamı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 22(64-65-66), p. 119-140.
- Criss, B. (2020). *İşgal Altında İstanbul 1918-1923.* (A. Kaçmaz, Trad.) İstanbul: İletişim.
- Çağaç, F., & Öztürk, İ. (2018, Haziran). İstanbul'a Rus Göçü ve Bu Göçün Kültürel İzleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, p. 21-25. doi:https://dx.doi.org/10.17719/jisr.20185739849
- Çakmak, S. (2022, July 31). Bolşevik Devrimi Sonrası Türk Topraklarına Sığınan Beyaz Ruslar. *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 8(54), p. 884-895. doi:http://dx.doi.org/10.29228/JOSH
- Deleon, J. (2003). *Beyoğlu'nda Beyaz Ruslar*. İstanbul: Remzi.
- Doygun, E. (2022). Enflasyon Gölgesinde İstanbul 1914-1921. *CTAD*(36), p. 729-744. Tratto il giorno 09 17, 2023
- Evren, B. (2000). *İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları*. İstanbul: İnkılâp.
- Gezgin, H. S. (2019). *İşgal Günlerinde İstanbul*. (N. Sağlam, A cura di) İstanbul: Kapı.
- İnalcık, H. (2003). II. Mehmet. 28, 395-407. Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi.
- İppolitov, S., Karpenko, S., & Pivovarov, Y. (2012). 1920'lerin Başında İstanbul'a Rus Göçü /Sayıları, Maddi Durumları, Ülkelerine Geri Dönüşleri/. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi / Journal of the Human and Social Science Researches*, 1(3), p. 386-397.
- Kaplan, K. A. (2018). Rus Mültecilerinin İstanbul'daki Ekonomik Uğraşları ve Meslekleri (1920'li Yılların Başları). *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(4), p. 479-496.
- Kısa, A. (2020). Mütareke İstanbulu'nda Muallimler Cemiyeti ve Faaliyetleri (1918-1922). *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16(31), p. 209-307. Tratto il giorno 10 09, 2023 da <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/day/461593/mutareke-istanbulunda-muallimler-cemiyeti-ve-faaliyetleri-1918-1922>
- Korkmaz, E. (2012). Mondros Mütarekesi Döneminde Sansür. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*(19-20), p. 29-55.
- Lefebvre, H. (2017). *Gündelik Hayat Eleştirileri III, Moderniteden Modernizme (Gündelik Hayatın Meta-Felsefesi)*. (I. Ergüden, Trad.) İstanbul: Sel.
- Olca, T. (2018). İstanbul'da Rus Mülteci Okulları (1920-1925). *Turkish History Education Journal*, 7(2), p. 325-343.
- Özdemir, F. (2011). İstanbul'dan İnsan Manzaraları: Türk Romanında Beyaz Ruslar. *Cankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, 8(2), p. 215-262.
- Özer, İ. (2009). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam ve Moda*. İstanbul: Truva.

- Saylan, G. F. (2014). İstanbul'un Resmen İşgali (16 Mart 1920). *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(41), p. 17-40.
- Şarhon, K. G. (2015). Osmanlı'dan Günümüze İstanbul'da Yahudilerin Dini Hayatı. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Din*, V, 160-192. İstanbul: İBB Kültür A.Ş.
- Temel, M. (1998). *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Toprak, Z. (1994). Mütareke Döneminde İstanbul. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 6, 19-23.
- Türkmen, Z. (2002). İstanbul'un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918-16 Mart 1920). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18(53), p. 319-372.
- Ulu, C. (2013). I. Dünya Savaşı ve İşgal Sürecinde İstanbul'da Yaşanan Sosyal ve Ahlaki Çözülme (1914-1922). *Tarih Dergisi*, 58(2), p. 87-129.
- Vardar, D. (2007). İstanbul'un 1918-1923 Yılları Arası İtilaf Kuvvetlerince İşgalinin Sosyolojik Açıdan Türkiye'nin Yakın Tarihindeki Yeri ve Önemi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi*, İstanbul.
- Yavuz, Ü. (1992). İngiliz ve Fransız Resmi Belgelerinde İstanbul'un İşgalini (16 Mart 1920) Hazırlayan Gelişmeler. *Belleten*, 56(217), p. 963-984.